

A HOMÁLYBÓL

„AZ ISMERT BALOLDALI KÖNYVKIADÓ”

FAUST IMRE

(1897–1963)

Csaknem két évtizede, hogy az egykori könyvkiadó-könyvkereskedőt, az 1944-es „nem hivatalos” fegyverszüneti küldöttség egyik tagját a pécsi központi temetőbe utolsó útjára kísérték, de alakját még mindig valami titokzatosság lengi körül.

Ideje a ködöt eloszlatnunk.

Péctől Budapestig

Faust Imre a Baranya megyei Mágócsón 1897. november 22-én született. Vasúti pályamunkás édesapját korán elveszítve, a pécsi főreáliskola négy osztályának elvégzése után, azaz tizenöttestendős korában kenyérkereső foglalkozás után kell néznie. Könyvtáros lesz, majd Pécs város szolgálatában napidíjas, 1915-ben pedig besorozzák és az alig tizennyolc esztendőes fiatalembert az 52-es közös gyalogezred katonájaként a frontra viszik. 1916 augusztusában orosz fogságba esik. Hadi-fogolyként az Azovi-tenger melléki Nikopol város hatalmas vasgyárában hordja a szenet, fűti a kazánt, és itt a vasgyárban, megismerkedve a bolsevik munkásokkal, kerül a munkásmozgalom vonzásába.

A hadifogságból megszökik, hazajut, de ismét a front, az Olasz-Dolomitok lövészárkai várnak rá. Csak az őszirózsás forradalom kitörését követően kerül haza, az immár szerbek megszállta Pécsre. Ekkor lép be a szakszervezetbe és a Szociáldemokrata Pártba.

A Tanácsköztársaság kikiáltása után a demarkációs vonalon átszökve, a Kaposvárott szervezett Pécsi Vörös Zászlóalj katonája lesz; a felvidéki harcok idején szakaszparancsnokká léptetik elő.

A harc elbukik, visszatér Pécsre, ám amikor a szerb csapatok kiűrik Baranyát, attól tartva, hogy a Tanácsköztársaság alatti tevékenységéért Horthyék benyújtják a számlát, átlépi a határt: Jugoszláviába emigrál.¹

¹Faust Imre életrajzait (ezek az ötvenes-hatvanas években különböző alkalmakból készültek) özvegye bocsátotta rendelkezésünk-

Újvidéken telepedik le. Előbb napszámosként keresi a kenyerét, majd a Schmolka-féle hirdetőirodában kap állást. A cég hamarosan könyv- és lapterjesztő részleggel bővül, ennek, valamint a Vajdaság című napilap kiadóhivatalának vezetője lesz. Kiveszi a részét a jugoszláviai magyar emigránsok mozgalmából, tagja lesz a Jugoszláviai Kommunista Pártnak, és közreműködik a magyar nyelvű munkásmozgalmi kiadványok megjelentetésében és főképpen terjesztésében.

1923-ban Újvidéken a Sándor király út 12. alatt kölcsönkönyvtárral összekapcsolt könyvesboltot nyit. Kiegészítve kapcsolatait a más országokban élő baloldali magyar emigrációs körökkel, főképpen ezek kiadványait terjeszti. Csakhamar megkezdí könyvkiadó tevékenységét is. Az első könyv, amelyet megjelentet Csuka Zoltán: *Fundamentom* című verseskönyve (Novisad, 1924).²

1927 közepén a megélhetési viszonyok romlása miatt is hazatér Pécsre, ám itt nem talál munkát, s a fővárosban próbál szerencsét. A Jugoszláviai Kommunista Pártnak végzett igen értékes szolgálatai mellett – összekötő feladatokat lát el a Bécsben működő jugoszláviai pártvezetők és a belgrádi pártközpont között³ – azonnal bekapcsolódik a magyarországi munkásmozgalomba, megélhetését pedig, az iparengedélyt is kiváltva, divatlapok és szabásminták ügynöklésével teremti elő.⁴

---

re, akinek ez életrajz megírásához nyújtott áldozatkész segítségéért köszönetünket fejezzük ki. (Ezeket és az általunk gyűjtött egyéb dokumentumokat jelenleg a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének Archívuma – MKKE Arch – őrzi.)

² A Szabadkán megjelent Szervezett Munkás 1925/22., 24. és 25. számaiban közzétett hirdetésekben a Faust könyvkereskedés (Novisad, Kralja Alexandra ul. 12.) a bécsi emigráció 1920–1925. évi kiadványait propagálja. Faust Imre újvidéki kiadói tevékenységéről ezen kívül csupán annyit tudunk, hogy 1926-ban kiadta Somogyi Pál: *Átok-áldott tűz* című verseskönyvét. (L. Somogyi Pál: *Máglya*. Szabadka, [1971])

³ Haraszi Sándor közlése (magnófelvétel, 1981). Vö. Haraszi Sándor: *Fény és árnyék*. Valóság, 1981/4. 82.

⁴ Iparigazolványt 1928. november 19-én kért a IX. kerületi Elöljáróságtól (lakása ekkor: IX., Tűzoltó u. 33/a II. em. 36.) könyv, divatlap és szabókéllékek kiskereskedésére, és azt négy nap múlva(!) megkapta. BFL IV. 1478. IX. ker. Elöljáróság iratai 34006/1928.

Könyvkiadás – krajcáros gondokkal

1928 novemberétől kezdődően Faust Imre tehát iparendéellyel rendelkező fővárosi könyvkereskedő. Ekkor már kerek egy esztendeje, hogy a KMP legális folyóirataként a 100% rendszeresen megjelenik, és több mint fél éve annak is, hogy – nyilván a 100% sikerén felbuzdulva – a párt Bécsben székelő Külföldi Bizottsága tervbe vette hazai *könyvkiadó* létesítését. Tamás Aladár már a részletesen kidolgozott kiadói tervet, sőt a kiadandó művek listáját is kézhez kapta, amikor 1928. április 26-án Kun Bélát Bécsben letartóztatták. Ennek során a párt iratanyaga is az osztrák rendőrség kezébe került, és mivel senki sem tudta, hogy ebből mit adnak át a magyar politikai rendőrségnek, a könyvkiadói tervek megvalósításáról immár – ahogyan Tamás Aladár írja – egyelőre szó sem lehetett.⁵

S bár a 100% szerkesztősége a *100% kiskönyvtára* sorozat keretében néhány füzetet megjelentetett, az önálló könyvkiadó hiánya a mozgalomban egyre nyomasztóbbá vált, s egyre gyakrabban került szóba a szükségessége azokon a kávéházi megbeszéléseken, ahol a 100% megszűnését követően a Társadalmi Szemle kiadásának előkészületei folytak. Itt és ekkor határozta el Sándor Pál magántisztviselő⁶ és Müller Lajos munkanélküli nyomdász,⁷ hogy folytatják a Sándor Pál által

⁵ Tamás Aladár: *A 100% a KMP legális folyóirata 1927–1930*. Bp. 1977. 66.

⁶ Sándor Pál (1901–1972) szerepe e korszak baloldali könyvkiadásában meghatározó. A bécsi emigrációja idején megkezdett *Európa Könyvtár* sorozatban, mint ezt a *József Attila Emlékkönyvben* (Bp. 1957) megjelent visszaemlékezésében írja, „pénztelenség, közöny, terjesztési tapasztalatlanosság stb. miatt” mindössze két mű látott napvilágot: Kant: *Egy világpolgár gondolatai*... Bp.–Wien, 1926. és Dosztojevskij: *Levelei a börtönből* Bp.–Wien, 1926. (A kiadásra tervezett további művek felsorolása a Kant-kötet borítóján.)

⁷ Müller Lajos (1902–1967) a harmincas évek fővárosi munkásmozgalmának érdekes alakja volt. Ellenzéki magatartása miatt 1930-ban kizárták a szakszervezetből, aminek következményeképpen csupán az ún. blokált nyomdáknak helyezkedhetett el. Ezért is vállalkozott szívesen arra, hogy megpróbálkozik a munkásmozgalom törekvéseit szolgáló könyvek megjelentetésével. Kiadványait, hogy minél olcsóbb árakat szabhasson, önálló nyomdára szert tett kollégáinak kis műhelyeiben maga szedte ki, maga nyomta, hajtogatta, maga szállította, a

Bécsben megkezdett könyvsorozat az *Európa Könyvtár*, és *Új Európa Könyvtár* elnevezéssel kezdenek kiadói vállalkozásba.

E sorozat keretében 1931 első felében (amikor a 100% már nem, a Társadalmi Szemle még nem jelent meg) három kiadvány látott napvilágot, ám közülük kettőből „rendőrségi ügy” lett, a sorozat folytatása már csak ezért is lehetetlenné vált.⁸

Azaz 1932 elején tulajdonképpen ez a sorozat folytatódott, most már *Európa Könyvtár* néven, mégpedig úgy, hogy már nem ez volt az egyetlen effajta vállalkozás. Ellenkezőleg:

„Az utóbbi esztendőben kétfajta kiadóvállalat keletkezését és váltakozását figyelhettük meg. Az egyik: marxista jellegű, csekély tőkével meginduló, többé-kevésbé határozott, jobbra munkásrétegekre támaszkodó vállalkozás, amelynek sohasem az érdeklődés hiánya szokott véget vetni. A másik: jellegzetesen polgári, a ponyvakiadó vállalat, amelynek manapság se szeri, se száma . . .”

Müller Lajos folyóiratában (mert ezzel is kísérletezett), a *Szabad Írás* 1934 februári (első) számában Gereblyés László cikke tájékoztat ekképpen a könyvszakma ez idő tájt észlelt új jelenségeiről.⁹

Valóban feltűnő, hogy az 1932–1934-es években milyen sok marxista indíttatású kiadvány látott napvilágot, impresszumukban egyrészt addig nem ismert „cégeket” (pl. „Danton”, „História”, „Mentor”, „Phönix” kiadó, Gyarmati Ferenc könyvnyomtató műhelye, Viktória

nyomda használatáért is munkával fizetett. Bővebben róla: M. Életrajzi Lex. II. 255. l.; PI Arch 876. f. u–7; BFL Szikra Rt. iratai 3. doboz.

⁸ E három kiadvány: József Attila: *Döntsd a tőkét, ne siránkozz* című verseskötete, Eörsi Béla [Székely Lajos]: *Magyar mezőgazdasági válság* című tanulmánykötete és Hodann: *Igazán a golya hozza a kisgyereket?* című nemi felvilágosítást szolgáló kiadványa (ez utóbbiról tudjuk, hogy a fordítást József Attila dolgozta át). Az közzismert, hogy a József Attila-kötetet az ügyészség elkobozta és a szerzőt perbe fogták (l. Szabolcsi Miklós–Tasi József: *Egy verseskönyv születése*. Bp. 1980), de az ügyészség Hodann művét is elkobozta. Ez utóbbi határozatot a törvényszék ugyan visszavonta, a sorozat sorsán ez azonban már nem változtatott. Az *Új Európa Könyvtár* sorozatban való megjelentetésre tervezett művek jegyzéke az Eörsi-kötet utolsó oldalán olvasható.

⁹ Gereblyés László: *Jegyzetek egy új kiadóvállalatról*. *Szabad Írás*, 1934/1. (A folyóiratnak mindössze két száma ismert.)

Nyomda könyvosztálya), másrészt új könyvsorozatokat (Építők Könyvtára, Spartacus Könyvtár) propagálva.¹⁰

E kiadókra a KMP ideológiai befolyást gyakorolt ugyan, de olyan értelemben egyikük sem tekinthető a párt kiadójának, mint ahogyan a 100%, a Társadalmi Szemle vagy a Gondolat az illegális párt legális

¹⁰ Az ilyen típusú vállalkozások megszorodása nyilván összefügg azzal a ténykedéssel, amelyről Sándor Pál önéletrajzában tesz említést: Antal Jánoson vagy Haraszi Sándoron keresztül javaslatot terjesztett a KMP elé több legális könyvkiadó létrehozására, illetve ilyen vállalkozások létrehozásának támogatására már csak azért is, mert a legális folyóiratok kiadása egyre nehezebbé vált. Sándor Pál ezt 1936-ra teszi, a jelek szerint azonban néhány évvel korábban történhetett. Hiszen a *Baloldali könyvkiadás Horthy-Magyarországon* című tanulmányában (MKszle. 1962/2–3) ő maga ad számot néhány, a harmincas évek első felében működő baloldali könyvkiadóról, melyek létüket annak az új koncepciónak köszönhetik, mely szerint „még possibili elvtársak nevére szerzett könyvkiadói iparendélyek alapján decentralizáltan, könyvek és könyvsorozatok kiadásával kell pótolni a propagandamunkában való kiesést”. E „posszibilis elvtársak” tehát: kistisztviselő, újságíró, bádogossegéd, kisnyomda-tulajdonos, könyvkereskedő, gyakran közös vállalkozásban, azaz összefogva egymással és a kiadandó művek szerzőivel, könyvek megjelentetésével igyekeztek a forradalmi munkásmozgalom ügyét szolgálni.

De ne tagadjuk az anyagi érdekeltséget sem. Igaz, a szerző honoráriumként megelégedett – ha azt akarta, hogy műve napvilágot lásson, kénytelen volt megelégedni – saját művének néhány tucat példányával, ebből azonban némi bevételre is szert tehetett, ha kevés tiszteletpéldányt osztott szét, és a megmaradt mennyiségre sikerült vevőt találnia. Ha pedig saját kiadványaira előfizetőket gyűjtött, az ezek eladása után járó jutalék őt magát is megillette. És persze a „cégtulajdonosok” is remélték, hogy vállalkozásuk nem csupán erkölcsi sikerrel jár. Magyarán: abban bíztak, hogy a könyvkiadásba fektetett kevéske pénzük legalább annyit hoz a konyhára, ami lehetővé teszi a vállalkozás folytatását, új és új könyvek kiadását, hozzájárulva megélhetésük némi javításához is.

Ez azonban nem következett be, a szóban forgó vállalkozások (Oravetz István egykori bádogossegéd Phönix-kiadója és Faust Imre cégének kivételével) rövid életűeknek bizonyultak, mondjuk ki: megbuktak. A Gereblyés-cikkből idézett ama megállapítás, hogy a marxista jellegű kiadói vállalkozásoknak „sohasem az érdeklődés hiánya vet véget”,

folyóiratai voltak. Amikor e kiadók egy-egy kiadványa felkeltette a hatóságok érdeklődését, a nyomozás rendszerint arra is kiterjedt, milyen forrásból táplálkozik a vállalkozás, azaz guruló rubelek után is nyomoztak – persze eredménytelenül.

Faust Imre, aki – mint említettük – szabásmintákkal, divatlapokkal ügynököl, sőt egy szabászati szakkönyv megjelentetésével már mint kiadó is szerepel, szoros kapcsolatba kerülve a 100% szerkesztőivel, munkatársaival, fontos szerepet vállal a folyóirat terjesztésében s csakhamar átveszi a lap jugoszláviai terjesztésének intézését. Első összejutása a m. kir. rendőrséggel 1932. március 10-i keletű: Tamás Aladár letartóztatásakor az állami és társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló tevékenységgel gyanúsítva őt is előállítják a főkapitányságra. Az ügyészség ellene is kiadja a vádiratot (a tíz vádlott közül Faust a kilencedrendű), azonban a törvényszék négy vádlott-társával együtt bizonyítékok hiányában felmenti.^{1 1}

Mint könyvkereskedő, különösen aktívan végzi a szívéhez közelálló baloldali kiadványok, ezek közül is megkülönböztetett figyelemmel az általunk már említett sorozatnak, a Müller Lajos által felelős szerkesztőként jegyzett *Európa Könyvtár*nak a terjesztését.

E sorozat első két kiadványa, Marx: *A gothai program kritikája*, kiegészítve Lenin: *Marx Károly élete* című tanulmányával (természetesen a szerző nevének feltüntetése nélkül) és Engels: *Feuerbachja*^{1 2}

éppen erre utal: az ekkor érvényben levő *utólagos cenzúrárt* alkalmazva, a rendőrségi intézkedések, főképpen pedig a már megjelent művek betiltása, a föllelhető példányok elkobzása (a felelős szerkesztőkkel, kiadókkal szemben alkalmazott személyi retorzióktól szinte függetlenül is) azzal a következménnyel jártak, hogy az anyagilag amúgy is gyenge lábakon álló vállalkozásokat éppen anyagi alapjukban ingatták meg: folytatásukra már sor sem kerülhetett.

^{1 1} PI Arch 614. f. 1/1932–3212. II. kötet.

^{1 2} Marx művének előző, az MSZDP által kiadott megcsonkított szövegű fordítását Kátai (Horner) Miklós, a Korunk budapesti szerkesztője egészítette ki. Megjegyzésre érdemes, hogy az ebben közzétett Lenin-tanulmány volt a Tanácsköztársaság leverése óta az első legálisan megjelent Lenintől származó publikáció. Egyébként magukon a köteteken mint felelős szerkesztő és kiadó csupán Müller Lajos neve szerepel, e kiadványokat azonban Sándor Pál is, Oravetz István is magukénak tekintik. Teljesen nyilvánvaló, hogy nem megalapozatlanul. Minden bizonnyal megtakarított pénzüikkel – csendestársként – is részt vettek e

olcsó árú (60 fillér, előjegyzésben 40 fillér), és a terjesztés körütekintő megszervezése eredményeképpen is, meglepően gyorsan gazdára talált, úgy, hogy hamarosan mindkét mű új kiadását is tervbe vették, a hat műből álló teljes sorozat megrendelésére pedig előfizetést szerveztek.¹³

Eme nagyszabású tervek megvalósítása közepette azonban Müller Lajos kénytelen volt az előző évben a sajtó útján elkövetett osztály elleni izgatás büntette címén reá kirótt, összesen 14 havi börtönbüntetésének kitöltésére bevonulni a balassagyarmati börtönbe. Ezt megelőzően Faust, főképpen a gyerekkori jóbarát Haraszi Sándor, továbbá Sándor Pál, Agárdi Ferenc és Lázár Vilmos ösztönzésére vállalta: amíg Müller a börtön lakója, az *Európa Könyvtárnak* ő, Faust lesz a felelős kiadója. Ebben Müllerral meg is állapodtak, és abban is, hogy a tudományos jellegű kiadványok mellett a sorozatban Faust – a Révai Kiadó *Nyíl* újságregényének mintegy irodalmi „változataként” – kisregényeket és novellákat is megjelentet, egy villamos-szakaszjegy árát kitevő 16 filléres áron.

Az első kiadvány, amely e megállapodás alapján napvilágot látott, vagyis amelyen felelős kiadóként Faust Imre neve van feltüntetve, Neverov: *Éhínség és más történetek a küzdelmes időkből* című kiadvány, amely egy Solohov és egy Fegyin novellát is tartalmazott. S a folytatás: Gorkijnak az 1905-ös forradalomban játszódó *Január 9.* című elbeszélése, majd Nagy Lajosnak e sorozat számára írott novellája a *Két férfi ült egy padon...*, Gereblyés László: *A döntés felé* című németországi riportkönyve (a címlap Dési Huber István fotomontázs),

---

vállalkozásban, legalábbis induláskor. (Az effajta kiadványoknál és vállalkozásoknál meglehetősen gyakori volt, hogy a felelős szerkesztőként, kiadóként, sőt szerzőként feltüntetett név viselője nem volt azonos azzal, aki a munkát ténylegesen végezte. Jó néhányan voltak a mozgalomban – mint látni fogjuk, Faust Imre is közéjük tartozott –, akik a mozgalom szolgálatában vállalták a felelősséget, annak összes várható következményeivel együtt.)

¹³ Az előfizetési ív fakszimilijét közli Markovits Györgyi: *Filozófus író és a munkásmozgalmi irodalom (Sándor Pál) (MKszle, 1973/2. 194. o.)* A sorozat tervbe vett további kötetei: Marx és Engels kiáltványa, I. V. Uljanov: *Az állam* (nyilvánvaló, hogy e két mű *A kommunista kiáltvány* és Lenin: *Állam és forradalom*); Plehanov: *A marxizmus tudományos alapproblémái* (Ez 1935-ben a sorozatban meg is jelent); Engels: *Az utópikus és tudományos szocializmus.*

Plehanov: *A marxizmus tudományos alapproblémái* című tanulmánya, Vértés J. Fülöp: *Bányadal* című elbeszélése, végül Palotás Imre: *Állványok alatt* című műve.¹⁴

Csupán Palotás művével gyűlt meg a baj. A könyvet ui. az ügyészség megjelenése után elkobozta, a szerzőt osztály elleni izgatás és szemérem elleni vétség bűnével terhelten perbe fogta, a törvényszék pedig 3 hónapi és 16 napi fogházbüntetésre ítélte.¹⁵

De a kötet felelős kiadója sem kerülhette el a felelősségrevonást. Faust Imre egyébként nem védekezett: „... miután Palotástól a kiadás jogát megvásároltam, én a kéziratokat átolvastam, átjavítottam és miután abban sem osztály elleni izgatást, sem szemérem elleni vétséget nem láttam, azt kiadtam” – közölte kihallgatásakor, büntetése pedig 50 pengő pénzbüntetésre átváltoztatható egy napi fogház lett.¹⁶ (Jellemző Faust anyagi helyzetére, hogy a két lehetőség közül a fogházat választotta.)

Faust Imre könyvkiadó tevékenységére tehát a hatóságok elég gyorsan felfigyeltek, mégpedig nem csupán Palotás Imre művére, úgy, hogy

¹⁴ Az *Európa Könyvtár* sorozatban megjelent kötetek az eredeti tervhez képest lényeges változáson mentek keresztül. Müller ui. közreadta az *Európa Könyvtár* 1932/33. évi teljes tervezett programját, amely 39 művet tartalmaz, Marx, Engels, I. V. Uljanov [Lenin], Plehanov, Liebknecht, továbbá Danzinger [Agárdi] Ferenc, Eörsi Béla, Madzsar József, Sándor Pál és mások műveit. Müller e programot közétevéő röplapon azt írta, hogy „a könyvkiadás legnehezebb problémáját, a pénzügyi kérdést illetően minden kétséget és pesszimizmust eloszlatott munkásolvatóink közeledése és megható támogatósa” – ezt az „optimizmust” az idő azonban nem igazolta. (A röplap a PI Arch 638. f. 1/1933–IV–3–191. iratanyagban.)

¹⁵ Palotás Imre (1894–1968) építőmunkásnak, a MÉMOSZ egyik tekintélyes vezetőjének könyve, amint ez a periratokban olvasható, „a munkásosztályt mindenütt . . . elnyomott társadalmi osztálynak tünteti föl, melyet a jólétben dözölő, dolyfős tőkésék kiuzsoráznak és kizsákmányolnak. Ez a szembenállás kétségkívül alkalmas arra, hogy a munkásosztályhoz tartozókban a tőkés osztállyal szemben a szenvedélyeket fölkeltsse és gyűlöletet fakasszon. A vád tárgyává tett sajtótermékben, tehát kétségtelenül felismerhetők az izgatás tényelemei . . .”

¹⁶ PI Arch 614. f. 1/1933–8805. E mű kiadástörténetével is foglalkozik Markovits Györgyi: *Üldözött irodalom*. In: *OSZK Évk. 1961–1962* 351–352. o. Palotás e műve a felszabadulás után két kiadásban is napvilágot látott (1951, 1952).

a Faust kiadó csakhamar mint a LITINTERN magyarországi szekciójának egyik legaktívabb szerve került be a rendőrség bizalmas aktáiba.¹⁷

Kissé előreszaladtunk azonban, pedig még a Palotás-könyv megjelenése előtti hetekben, 1933. március 10-én történt, hogy a Társadalmi Szemle szerkesztőségének és kiadóhivatalának helyiségeiben (Sándor Pál V., Sziget utca 19/b. V. emelet 1. szám alatti kétszobás lakásában) a rendőrség rajtaütésszerű házkutatást tartott. Huszonegy embert vettek őrizetbe, többségüket, köztük Illyés Gyulát kihallgatásuk után elengedték, a lap tényleges szerkesztőit azonban előzetes letartóztatásba helyezték.

A KMP az immár csaknem két év óta folyamatosan és rendszeresen megjelenő társadalomtudományi folyóiratának további megjelenéséről azonban nem kívánt lemondani (legális pozíciókat önként feladni nem szabad! – volt az álláspont), ezért a párt Gereblyés Lászlót, aki szerencsésen elkerülte a letartóztatást, bízta meg a „folytatással”, a lap felelős szerkesztői tiszttel. S bár a házkutatás során a szerkesztőségben levő, a következő számhoz tervezett kéziratokat is elkobozták, a folyamatoság, részben a Gyarmati-nyomdában levő, Marx halálának félévszázados évfordulója alkalmából megjelenésre tervezett *Marx Emlékkönyv* anyagból biztosíthatónak látszott. Most már „csak” felelős kiadó hiányzott. Ekkor jutott el a KMP Faust Imréhez, aki habozás nélkül vállalta a megbízást, pedig jól tudta, hogy ez esetleg letartóztatást, bírósági eljárást, börtönt jelent.

Maga Faust vetette fel: ha már a lebukás minden bizonnyal bekövetkezik, felesleges, hogy két ember vállalja az áldozatot s javasolta, hogy a lapon mint felelős szerkesztő és kiadó egyszemélyben az ő neve szerepeljen.¹⁸ Így is történt. Miután a Társadalmi Szemle 1933/3. száma a hatóságok érthető csodálkozására megjelent (a márciusban letartóztatott szerkesztők ui. azóta is őrizetben voltak), Baróthy Pál főügyész május 20-án elrendelte a szám lefoglalását, a rendőrség pedig Faust Imre felelős szerkesztőt és kiadót kommunista szervezkedés miatt előzetes letartóztatásba helyezte.¹⁹

A lapnak ez a száma 2300 példányban jelent meg, a rendőrök Faustnál csupán 63 példányt találtak. És mivel a rendőri beavatkozás,

¹⁷ PI Arch 651. f. 13/28. A LITINTERN-ről l. Jegorov: *A Forradalmi Írók Nemzetközi Szövetsége (1930–1935)* In: „*Jöjj el szabadság!*” Bp. 1967. 227–249.

¹⁸ Faust Imre önéletrajzi alapján.

¹⁹ PI Arch 614. f. 1/1933–6512.

mint jeleztük, Faustot nem érte váratlanul, a hiányzó példányokkal „pontosan” el tudott számolni. Az egész akciót egyébként egyszerű kereskedelmi ügyletként igyekezett beállítani. Kihallgatása során azt vallotta ui., hogy ő kereste fel Sándor Pálnét, ő kezdeményezte a lap átvételét, melyre a lap iránti, az olvasók részéről megnyilvánuló nagyfokú érdeklődés, továbbá a várható nagyfokú anyagi jövedelem (!) indította. S miután vállalta, hogy a lapot előállító Neufeld-nyomda részére az előző számok előállításából keletkezett 240 pengős adósságot kifizeti, a megállapodás létrejött. „Egyebekben maga is úgy érezte, hogy erre az újságra, folyóíratra valóban szükség van, mert egy meglehetősen nagy társadalmi réteg felfogását fejezi ki és annak ad hangot” – rögzítik Faust vallomását a rendőrségi iratok.

A rendőrséget főképpen az érdekelte, hogy az alá nem írt vagy ismeretlen néven aláírt cikkeknek kik a valóságos szerzői. Faust ezt tudta (az egyiké pl. Antal János volt), kihallgatása során azonban Fábry Zoltánt (Stósz), Gaál Gábort (Kolozsvár) és egy általa látásból ismert szombathelyi tanárt (aki természetesen nem létező személy volt) nevezett meg. (Faust ui. kapcsolatban állott Fábryval is, Gaál Gáborral is, és jól tudta, hogy őket Csehszlovákiában, Romániában ezért baj nem érheti.) Faust, kihallgatása során marxista meggyőződésűnek vallotta magát, aki „a marxi ideálok megvalósítását tartja egyedüli kivezető útnak a mai válságos időkben”.²⁰

Az ügyészség a kommunista szervezkedés gyanúja miatt az eljárást Faust ellen bizonyítékok hiánya miatt megszüntette ugyan, ám a kéthetes előzetes letartóztatás után toloncház következett, ahonnan rendőri felügyelet alá helyezéssel szabadult. A törvényszék előtt Sándor Pállal mint I. rendű vádlottal együtt Faust Imre mint II. rendű vádlott állott, s az ítélet „az állam és társadalom rendjének erőszakos felforgatására irányuló, sajtó útján elkövetett vétség miatt” 3–3 havi fogház, továbbá három évi hivatalvesztés és politikai jogaik gyakorlásának ugyanilyen időtartamú felfüggesztése. Nem enyhített az ítéletőzvevény, majd a Kúria sem.²¹

²⁰ PI Arch 638. f. 1/1933–IV–3–191.

²¹ Nem érdektelen, ha idézzük a kúriai ítélet egyetlen, habár kissé nyakatekert mondatát: „A vádlottak a kommunisztikus uralmi rendszer felállítására végett az általuk proletárnak nevezett munkássághoz valóságos felhívást, követelést intéztek, hogy azok a ma fennálló társadalmi rend megdöntésével, tehát megsemmisítésével a maguk, vagyis a proletárok uralmát akár harc, tehát erőszak útján is, létesítsék.” PI Arch 614. f.

És ahogy a hatóságoknak 1928-ban négy nap elegendő volt, hogy megadják az iparendélyt, a visszavonáshoz sem kellett több. Meg sem várták a büntetés „hivatalos” kiszabását, azaz még javában tartott a nyomozás, amikor (nyilván az ügyészség vagy a rendőrség jelzésére) a IX. kerületi Előljárárság *hivatalból* megállapította, hogy Faust Imre Tűzoltó utcai cége 1932. szeptember 10-én megszűnt.²² Pedig nem történt egyéb, mint hogy Faust ekkor más lakásba (az eddigi albérletek után immár főbérletibe), a IX., Ranolder utca 5. I. emelet 8. szám alá költözött, ám ez elegendő volt a cég megszűnésének megállapításához, a gyakorlatban az iparendély visszavonásához.

Ez azonban csupán a kezdet volt. A rendőrség Faustot most már szemmel tartja. A Társadalmi Szemle ügyben még el sem hangzott az ítélet, *sajtórendőri vétség* címén indítanak eljárást Faust ellen csupán azért, mivel az *Európa Könyvtár* sorozatot népszerűsítő prospektusán, illetve előfizetési gyűjtőívén nem szerepelt az előállító *nyomda* neve és telephelye.²³ Büntetése pedig 3 napi fogházra átváltoztatható 30 pengő pénzbüntetés. (Ez esetben Faust 10 pengős részletekben kifizette a büntetést.)

Hiszen ha ennyivel megelégedtek volna... Csakhogy a rendőrség „öntevékeny” volt: ügyészi eljárás, bírói ítélet nélkül megjelentek Faust lakásán és elkobozták a kiadó raktárkészletének nagy részét. Ez Faust anyagi helyzetének olyan nagyfokú romlásával járt, hogy csendestársa, Vektorisz Géza fölmondta a társasviszonyt. S amikor a lakbért sem tudta kifizetni, bírósági ítélettel lakoltatták ki, s bútorait és megmaradt könyveit hivatalosan foglalták le.²⁴ Ekkor előbb a VII., Wesselényi utca 10. félemelet 1. szám alá, majd a VIII., Sándor utca 36. I. emelet 7. szám alá költözik, innen 1937 júniusában késedelmes lakbérfizetés miatt lakoltatják ki. Új lakása: VIII., Röck Szilárd utca 5. II. emelet 3. – ez tizenkét éven át Faust Imre lakása, a *Faust könyvkiadó és könyvkereskedő* „telephelye”.²⁵

1/1933–6512. A Társadalmi Szemle perekről l. még Domokos József: *Emlékezik egy kommunista védőügyvéd* Bp. 1979. 92–123. és Társadalmi Szemle, 1981/6; továbbá: Sándor Pálné közlése (magnófelvétel, 1981.).

²² BFL IV. 1478. IX. ker. Előljárárság iratai 34006/1928.

²³ PI Arch 638. f. 1/1933–IV–5–1033. 9–10. o.

²⁴ PI Arch 780. f.

²⁵ Faust Imrének nyílt árusítású könyvesboltja soha nem volt, a felszabadulás utáni egy rövid időszaktól eltekintve, lakása volt a kiadó-hivatal, a könyvraktár, az iroda.

De maradjunk még az 1933/34-es éveknél, amikor különösen gyakori látogató a végrehajtó Faustéknál. Ez azt is megmagyarázza, miért is nem Faust, hanem a Viktória nyomda könyvosztálya kiadásában látott napvilágot a Gergő Zoltán által lefordított Marx: *A tőke* (amelynek kiadásában Faust a fordítóval már meg is állapodott), Darvas József első regénye a *Fekete kenyér* (amellyel a szerző Orosházáról a fővárosba gyalogolva nála jelentkezett, és amelynek Faust Imre felesége lett az első „lektora”), a Vámbéry Rusztem előszavával megjelentetett 1935 évi *Rákosi per*, vagy – ezeket megelőzően – miért is nem Faust lett a kiadója Radnóti Miklós *Lábbadozó szél* című verseskötetének.²⁶ Azt a törekvését pedig, hogy a Korunk magyarországi könyvkereskedői példányainak kezelését átvegye, a folyóirat magyarországi terjesztésének betiltása hiúsította meg.²⁷

És mégis: iparendély nélkül is, ahogy anyagi helyzete, illetve a nyomdák, főképpen a Nádor (Neufeld) nyomda hitelkapacitása lehetővé tette, újabb kiadványok megjelentetésével igyekezett a munkásmozgalmat szolgálni. Számos szocialista író-költő (Garai János, Hercz [Hernádi] György, M. Hegyi Ilona, Lukács Imre, Perneki Mihály, Pór Leó, Szüdi György, Várnai Vilmos) könyvét jelentette meg, kiadta Körmendi Zoltán *Tükörcserepek* című novelláskötetét (1934), Remenyik Zsigmond *Mese habbal* (1934), majd Darvas József *Állomás* című regényét (1935). Itt jegyezzük meg, hogy Darvas József ez idő tájt Faust munkatársa volt, egy ideig náluk lakott és étkezett.

De a társadalomtudományi művek kiadását sem hanyagolta el. Megjelentette Nagy Pál *A dialektikus materializmusát* (Korunk könyvei sorozat, 1934), Szűts Gergely álnéven Lenin: *Marx Károly élete és a*

²⁶ Vietorisz Gézá (1911–1968) a Viktória nyomda tulajdonosát és Faust Imrét rövid ideig tartó csendestársi kapcsolat fűzte össze. Feltételezhető, hogy ama kiadványok egy része, amelyeknek impresszumában kiadóként a Viktória nyomda könyvosztálya szerepel, Fausttal közös vállalkozásban készült. Veres Pétertől tudjuk, hogy amikor Darvas József első regényének a *Fekete kenyér*nek megjelenését követően, meghívásukra felkereste a Viktória könyvkiadót, egy kis helyiségben Faustot és Darvast találta. (Veres Péter: *Őszi változatok*. Bp. 1969. *Iklad* című fejezet.) Radnóti Miklós: *Lábbadozó szél* c. kötet kiadására vonatkozó forrás: Markovits Györgyi: *Munkásmozgalmak és cenzúra harca a két világháború között*. In: *OSZK Évk. 1965–1966*. 516.

²⁷ Gaál Gábor: *Levelek*. Bukarest, 1975. E gyűjtemény tíz 1933–1937. években írott olyan levelet tartalmaz, amelyben Fausról történik említés.

marxizmus című tanulmányát (1934), Sándor Pál *Marx vagy Hendrik de Man* című művét (1934), Sándor Pál *Filozófiai lexikonja* I. kötetét (1941)²⁸ és ebből különnyomatként, külön-külön kis füzetben (a *Faust kiskönyvei* sorozatban) öt szócikket. Rézler Gyula szociográfus is Faustnál jelentkezett *A magyar nagyipari munkásság kialakulása 1867–1914* című műve kéziratával. E művet 1938-ban Faust Imre ajánlására a Rekord kiadó (Burger László) adta ki, viszont 1943-ban Rézler Gyula *Falukutatók és szociográfusok* című tanulmányának kiadását maga vállalta.

Faust Imre a felszabadulás előtti könyvnapokon csupán 1940-ben jelentkezett könyvnapon könyvvel, *A mézáróselegény meséje* című palóc mesével (feljegyezte és a kísérő tanulmányt írta Honti János).²⁹

Külföldi szerző műve (az *Európa Könyvtár* kiadványait és a Szűts Gergely [Lenin] művét figyelmen kívül hagyva) Faust kiadásában a felszabadulás előtt, ismereteink szerint csupán kétféle látott napvilágot: Einstein: *Hogyan látom a világot* című ismeretterjesztő műve Szécsi Ferenc fordításában (1935) és Horrabin: *Európa történetének térképe a II. századtól a XX. századig* című műve, Tamás Aladár fordításában (1936).

És miközben birkózik a művek megjelentetése körüli, gyakran krajcáros gondokkal, Faust Imre mindent megtesz, hogy feladhassa önállóságát. Ami azt jelenti, hogy időről időre megpróbál fix fizetésű állásba kerülni, de tartósan ez soha nem sikerül neki. 1935-ben a Fővárosi Könyvkiadó tisztviselője lesz, 1940-ben fél éven át Móricz Zsigmond lapjának a Kelet Népeinek kiadóhivatali vezetője, 1941-ben az Újság című napilap hirdetési osztályának vezetője, 1942-ben a Berzy-könyv-nagykereskedés cégvezetője, négy-öt hónapnál hosszabb ideig azonban

²⁸ A négy kötetre tervezett *Filozófiai Lexikon* második kötetének kézírata is elkészült. Kiadására azonban nem került sor, mert nem tudtak annyi előfizetőt találni, hogy a bevételből a nyomdászamlát ki tudták volna fizetni. (Faust Imréné visszaemlékezése. PI Arch 780. f.)

²⁹ Az 1940-es könyvnapon jegyzékben mint Faust-kiadvány szerepel a *Magyar gyári munkásság* című tanulmánykötet (alcíme szerint szociális helyzetkép) Rézler Gyula szerkesztésében (az egyik tanulmány szerzője Csikós Nagy Béla), a kiadványon magán azonban a Faust név nincsen feltüntetve. Itt említjük meg, hogy viszont Lajtor László hét tanulmányát (1937-től 1944-ig különböző időpontokban láttak napvilágot), valamint Vasas Mihály: *Ki tud róla* című regényét (1938) felelős kiadóként Faust Imre jegyezte, e művek kiadásának költségeit azonban maguk a szerzők fedezték. (Faust Imréné közlése. Magnófelvétel.)

egyik állásában sem maradhat: a Kelet Népetől saját elhatározásából lép ki,³⁰ a többi helyről a politikai rendőrség beavatkozása nyomán kell távoznia. A harmincas évek második felében barátai-eltársai a szociáldemokrata vezetés alatt álló Általános Fogyasztási Szövetkezetnél (ÁFOSZ) igyekeztek állást szerezni neki, majd megpróbálkoztak azzal, hogy a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara alkalmazza, mindezek a törekvések azonban meddőnek bizonyultak. Ezért aztán haladó könyves-cégeknel ügynökösködik, vagy egyes kiadók (*Pantheon, Palladis, Rekord, Universum*) könyvnapj vagy karácsonyi akciói lebonyolítására vonatkozó megbízásokat vállal.

Könyvkereskedőként – a munkásmozgalomban

Ne feledjük: Faust Imre nem csupán könyvkiadó volt, de könyvkereskedő is, azaz saját kiadványain kívül más kiadók produktumait is árusította. Szívesen vállalta – mert ehhez nem volt szükség befektetésre – ismerősi, baráti, elvtársi köréhez tartozó írók, költők saját kiadású műveinek főbizományi, bizományi terjesztését,³¹ de igyekezett minden baloldali tendenciájú művet raktáron tartani. A felszabadulás előtti évekből csupán egy 1935-ben megjelent *kiadói árjegyzékét* ismerjük.³² Ebben a saját kiadásban megjelent, a sajtó alatt levő és a szabászati könyveken kívül *Bizományban kezelt szépirodalmi művek* cím alatt 29

³⁰ Faust Imre egyik önéletrajzában a Kelet Népe kiadóhivatali vezetőjeként végzett munkájáról azt írja, hogy „Én a lapon belül erőteljesebben kívántam a haladó szellemű álláspont érvényesítését, de miután ez nem volt lehetséges, a laptól június végével távoznom kellett.” (Magyar Munkásmozgalmi Múzeum – MMM – irattár, 4388. sz.) Egy másik életrajzában azt jelzi csupán, hogy ellentétben a többi állásától, innen saját kezdeményezésére lépett ki. Viszont Móricz Virág: *Tíz év* (Bp. 1981.) című könyvében Faust Imre e tevékenységét – enyhén szólva – rendkívül negatívnak minősíti. (II. 294., 348., 431.)

³¹ Főbizományos kapcsolat úgy keletkezik, hogy a könyv tulajdonosa (rendszerint a szerző) a teljes kiadott mennyiséget átadja a könyvkereskedőnek, aki – mint főbizományos – más könyvkereskedőnek vagy terjesztőnek, ugyancsak bizományba továbbadja. A főbizományos-könyvkereskedő tehát más könyvkereskedővel, a bizományos a könyvvásárlókkal van kapcsolatban.

³² Ambrus Józsefnek, Faust egykori munkás-terjesztőjének birtokában.

kiadványt ajánl, köztük Bölöni György, Darvas József, Ehrenburg, Hárs László, Hamvas H. Sándor, Hollós Korvin Lajos, Kodolányi János, Lukács Imre, Palasovszky Ödön, Perneki Mihály, Sándor József, Sándor Pál, Radnóti Miklós és Remenyik Zsigmond műveit; *Új trók* cím alatt Dallos Sándor, Gelléri Andor Endre, Gulyás Pál, Hankiss János, Illyés Gyula, Kassák Lajos, Kodolányi János, Németh László, Sárközi György, Szabó Lőrinc, Szabó Pál és Török Sophie egy-egy művét ajánlja az olvasó figyelmébe. Nem érdektelen az árjegyzék *Bizományban kezelt tudományos és ismeretterjesztő művek* „rovata”, amelyben 19 mű kapott helyet, köztük a Phönix kiadó (Oravetz István), a Danton kiadó (Demény József), a Viktória nyomda könyvosztálya, a Gyarmati könyvnyomtató műhely kiadványai, Sándor Pál: *Fasiszta munkakódexek* című műve, Stromfeld Aurél: *Kik akarják a háborút?* című füzet (Madzsar Józsefnek a szerzőt bemutató bevezetőjével), és a *Marxizmus* hat szemináriumi füzet.

Faust Imrénél mint a baloldali kiadványok beszerzésének egyik magyarországi központjában a hazai kiadásúakon kívül a külföldi magyar progresszió által kiadott folyóiratok és könyvek is beszerezhetők voltak. Ezeket Faust általában cserébe kapta saját könyveiért.

Arról, hogy a Faust-kiadványok el is jussanak azokhoz, akik számára készültek, meglehetősen szerteágazó apparátus gondoskodott. A könyvkereskedők között jó néhányan voltak, akik a munkásmozgalmi kiadványokkal már csak azért is megkülönböztetett figyelemmel foglalkoztak, mert valamilyen formában ők maguk is kapcsolatban voltak a mozgalommal. Közéjük tartozott az Erzsébet körúton a Népszava könyvkereskedés (Szenes Lajos és Lőwy Sándor), Gergely (Geisler) Dezső, akinek a Nagyfuvaros utcában, Komor (Katzburg) Jenő, akinek a Wesselényi utcában, Elek (Ehrenfeld) László, akinek a Király utcában (majd a Szent István körúton), Oravetz István, akinek a Szerdahelyi utcában és Tóth (Spiegel) Imre, akinek az Üllői úton volt kis könyvesboltja.

A Faust-kiadványok néhány példányát – bizományba – számos más könyvkereskedés is átvette, azonban elszámolásakor általában szinte a teljes átvett mennyiséget visszaadták, terjesztésükkel nem foglalkoztak. Talán az egyetlen kivétel ezek közül Püski Sándor volt, aki 1938-tól a Szerb utcai kis könyvesboltjában ugyancsak terjesztette a Faust-kiadványokat.

Kialakult aztán a könyvkereskedőknek egy olyan rétege, akik nem nyílt árusítású könyvesboltban (iparendéellyel vagy anélkül), de hivatásszerűen foglalkoztak a könyvek forgalombahozásával. Többségük mozgalmi tevékenysége miatt vált munkanélkülivé vagy került a fekete-

listára, ők e munkájukból megélhetést reméltek – és jórészt, ha szerényet is, kaptak. Közéjük tartozott Szikla Bertalan egykori tanár, Láng Mór a Magánalkalmazottak Országos Szövetsége grafikai szakosztályának (ez tömörítette a kiadóknál dolgozó tisztviselőket) titkára, Kovács (Kohn) Béla feketelistán levő vaskereskedő-segéd, Lebel Jenő, Wolf Jenő és mások.

A könyvterjesztők harmadik rétegét azok az ún. munkásterjesztők képezték, akik egyéb munkájuk mellett a kiadóval közvetlen kapcsolatban állva, a könyvek és folyóiratok terjesztését – mai szóval élve – társadalmi munkában végezték. Közéjük tartozott Kalamár József ekkor csepeli szocdem titkár, Tóth György a Vági-párt egykori pénztárosa, Erdős József, aki Jahn Ferenc helyett vállalta egy Társadalmi Szemle cikk szerzőségét (melynek következtében négy hónapot töltött börtönben), Ambrus József ÁFOSZ-alkalmazott, aki a Vasas szakszervezet központjától a Szállítómunkások szakszervezete angyalföldi csoportjáig, az Újpesti Munkásotthontól a Váci úti ifjúmunkás csoportig jó néhány munkáskollektívához vitte el a kiadványokat, Behringer József angyalföldi vasmunkás, Pintye János a Vasas szakszervezet központi vezetőségének tagja és mások.

E munkásterjesztők általunk vázolt kategóriái között persze nem húzódott kínai fal. Amikor egyik-másik munkásterjesztőnek a sorsa rosszabbra fordult, a könyv- és folyóiratterjesztés megélhetési forrásként szerepelt (pl. Tóth Györgynél), máskor ugyanezt a munkát anyagi ellenszolgáltatás nélkül, legfeljebb készkiadásai megtérítése mellett végezték.

Néhány szót a munkásterjesztők „munkamódszeréről”. A fővárosban és környékén élők rendszerint személyesen keresték fel Faust Imrét, befizették az általuk eladott könyvek árát, kiválasztották azokat a kiadványokat, amelyeket további terjesztésre magukkal vittek, majd arról is tájékozódtak, hogy milyen új kiadvány (és mikor) fog megjelenni. E tájékozódásnak akkor volt nagy a jelentősége, amikor afféle „bizonytalan sorsú” kiadvány megjelenése előtt álltak. Ekkor vált ui. különösen fontossá, hogy e kiadványokat elkészültük után azonnal átvegyék a nyomdából: ha netán a rendőrök a kiadvány lefoglalására megjelennek a nyomdában, már ne tudjanak mit lefoglalni. Azaz néhány példányt az elkobzás céljára eleve otthagytak, mert úgy tapasztalták, hogyha a rendőrök bármilyen keveset is, de találnak, nem kutatnak tovább.

Faust Imrének a vidékkel is voltak kapcsolatai. A divatlapok, szabás-minták terjesztését összekapcsolta a baloldali művek útjának egyengetésével, új kapcsolatok megteremtésével. Sebestyén János (ez években

törökszentmiklósi munkás vagy éppen munkanélküli) Faust Imrével úgy került kapcsolatba, hogy felesége, aki varrónő volt, vásárolt tőle divatlapokat. „Egyszer beállít hozzánk egy poros, izzadt fiatalember, Darvas József. Elmondta, hozott divatlapot Faust Imrétől – de mást is . . .” (Faust egyengette később Sebestyén János útját Párizsba, illetve Spanyolországba, a Nemzetközi Brigádhoz.) Vidéken terjesztett egyebek mellett Faust-kiadványokat Török Antal szentesi kubikos, Énekes Jenő kaposvári kereskedelmi dolgozó és mások.³³

A negyvenes évek elején a Budapesten ismét működő szovjet követtség illetékeseivel kapcsolatot teremtve, Faust Imre közreműködött Gorkij *Gyermekéveim* filmadaptációjának budapesti (zártkörű) bemutatásában. Annak, hogy bejáratos volt a szovjet követtségre, köszönhető, hogy az OIB számára meg tudta szerezni a *Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története* egy Moszkvában kiadott magyar nyelvű példányát, amelynek „megszerzését” az ifik a Nemzetközi Vásár szovjet pavilonjából hiába kísérelték meg.³⁴

Azt sem tekinthetjük véletlennek, hogy amikor 1941 nyarától a népi írók Szabad Szó című lapjában Fehér Lajos könyvszakosztályt szervezett (az olvasók az ajánlott könyveket a lap kiadóhivatalától megrendelhették), a kapcsolatot éppen Faust Imrével vette fel. Fehér Lajos életrajzi írásából idézünk:

„Az első időben az olvasóktól befutott rendeléseket összegyűjtve, személyesen vittem el az általam igen nagyra becsült tekintélyes baloldali könyvkiadónak, Faust Imrének, s ő bonyolította a beszerzést és expedíálást. Később, nehogy a rendőrség miatt egyes megrendelőknek

³³Szenes Lajosról (1892–1965) l. Népszabadság, 1981. aug. 16.; Lówy Sándor (1905–1944); Gergely Dezső (1912) ny. rendőrőrnagy (magnófelvétel); Komor Jenő (1907–1967); Elek Lászlóról (1905–1966) l. *Tanúságtévők 4/a.* Bp. 1981. 417.; Oravetz Istvánról (1898–1949) l. Népszabadság, 1981. aug. 9.; Tóth Imre (1912) a külügyminisztérium ny. osztályvezetője (magnófelvétel); Láng Mórról (1898–1945) fiának Láng Györgynek közlése (magnófelvétel); Kalamár József (1895–1956) az 1956-os ellenforradalom mártírja l. *Párttört. Közl.* 1969/2; Erdős József (1906–1944) uo. 1976/4; Tóth Györgyről, (1890–1974) l. *M. Életrajzi Lex. III.* 790. l. Sebestyén János (1901–1974) ny. rendőrőrnagy visszaemlékezései: *PI Arch* 867. f.–s–246; Énekes Jenő visszaemlékezései: *PI Arch* 867. f.–e–48; Ambrus József (1907) a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum ny. munkatársának visszaemlékezése (magnófelvétel).

³⁴Párczer Ferenc visszaemlékezése (*A Codex története* – kézirat).

esetleg kellemetlenségei támadjanak (amiatt, hogy ismert baloldali könyvkiadó szállít a részükre baloldali könyveket): a megrendelt könyvek vásárlását és expedálását átvette maga a *Szabad Szó* kiadóhivatala.”^{3 5}

*

Ezekben az években Faust Imre ugyan nem került összeütközésbe a hatóságokkal, de az államhatalom nem feledkezett meg róla. 1940. július 3-án Ikladra kell bevonulnia, ahol egy munkaszolgálatos század keretének tagjaként együtt szolgál Veres Péterrel.^{3 6} November végén leszerel, és ha rövid ideig békén is hagyják, kitartóan és folyamatosan figyelik. Rendőrségi „bizalmi egyének” 1941. július 31-én jelentik megbízóiknak, hogy felkeresték lakásán Faustot:

„Mi azt állítottuk, hogy Kispesten egy könyvkereskedést és kölcsönkönyvtárat akarunk nyitni. Nem mondtuk ki, de sejtettük vele, hogy mi a kezdeményezésünkkel a baloldali szocialista és kommunista kultúrát szándékozunk terjeszteni. Ebből az okból kerestük fel őt.”

Jelentik továbbá, hogy amikor Faust érdeklődésére azt közölték, hogy ismerik Kispesten dr. Jahn Ferenc orvost, sőt jó viszonyban vannak vele, Faust sokkal szívélyesebb lett és minden segítséget megígért. És persze jelentik azt is, hogy amíg az irodában tartózkodtak, többen jöttek Fausthoz, nem üzleti ügyben, ám jelenlétükben nem beszéltek.^{3 7}

Mindezek után szinte logikusnak tűnik, hogy amikor 1942. január 8-án Ribbentrop német külügyminiszter Budapestre látogat, a megelőző rendőri intézkedések keretében mint kommunistagyanús egyént Faust Imrét is őrizetbe veszik, s a toloncházból csak Ribbentrop elutazása után, ismételt rendőri felügyelet alá helyezéssel engedik el.

1942 tavaszán, az újvidéki vérengzéseket követően Dzsánics Milán agrármérnök, újvidéki kommunista, aki halálos ítélet elől volt szökés-

^{3 5} Fehér Lajos: *Így történt*. Bp. 1979. 203–204.

^{3 6} Nem érdektelen, ha idézzük, milyenek látta ekkor Veres Péter Faust Imrét: „... én semmiféle vezérkedő hajlamot, sem a politikai megszállottak gögös izgaságát, sem a történelmi szerepre készülő politikusok természetes komolyságát, vezéri tekintélytartását, vagy ünnepiességét nem éreztem benne. Amikor engem látott, mindig mosolygott. Olyan volt, mint egy idegen közegben végzendő missziós munkára, vagy rejtőzködve végzendő közösségi szolgálatra kirendelt jezsuita szerzetes: halk beszédű és finoman figyelmes.” Veres Péter: i. m. *Iklad* című fejezet. Veres Péter és Faust Imre közötti kapcsolatokról l. még: MTA Kézirattár, Veres Péter levelestár.

^{3 7} PI Arch 651. f. 12. cs. 4. ő. e. II. kötet 176.

ben, kért és kapott menedéket Faust Imrénél.³⁸ Amikor jó egy esztendő múlva konspirációs hiba miatt erről a rendőrség tudomást szerez, Faust Imrét letartóztatják és Újvidékre, a kémelhárítókhoz viszik. A bíróság ugyan felmenti (a szervezkedésben való részvételt nem tudták bizonyítani), ám ismét toloncház következik, majd Kistarcsa, az internálótábor. Kiszabadítása érdekében a haladó szellemű írók egy csoportja kérelmet juttatott el a miniszterelnökséghez, Bajcsy-Zsilinszky Endre a belügyminiszternél interveniált, ennek eredményeképpen 1943. november 23-án kinyílt előtte az internálótábor kapuja.³⁹

Aligha véletlen az időpont: a Vörös Hadsereg csapatai Kijev visszafoglalása után néhány napja, hogy átkeltek a Dnyeperen, a brit légierő minden eddiginél súlyosabb légitámadást intézett Berlin ellen, Horthy pedig perújrafelvételt rendelt el az újvidéki vérengzések ügyében.

Az események ismeretében nem csodálkozhatunk, ha az immár szabadlábban levő Faust Imre úgy érzi: napja feljövőben van.⁴⁰

³⁸ Dzsánics Milán a sátoraljaújhelyi börtönkitörésnél az egyenlőtlen küzdelemben veszítette életét (l. Bazsik Renáta: *Mire az erdők kiszökdülnek*. Bp. 1972.)

³⁹ A Kállay Miklós miniszterelnökhöz címzett beadványt, amelyet az írók egy csoportja (köztük Darvas József, Schöpflin Aladár, Zilahy Lajos) írt alá, Faust feleségének kezdeményezésére Darvas József fogalmazta meg. „Darvas József segítségével jutottam el Major Tamáshoz, aki eljött velem az akkori Újság című lap szerkesztőségébe és bemutatott az ott dolgozó Barcs Sándornak. Barcs megígérte, hogy kapcsolatot keres Bajcsy-Zsilinszkyvel, ezt Markos György révén el is intézte.” (Faust Imréné visszaemlékezése PI Arch 780. f.)

⁴⁰ Egy ez idő tájt megjelent szakmai kiadvány (Lőrincz Ernő: *Könyvkereskedői és kiadói alapismeretek* Bp. 1944.) a fontosabb kiadókat részletesebben is bemutatja. Faust Imre könyvkiadó cégről itt olvasható ez a mondat: „A vállalat az eddigi szűkebb keretből kiemelkedve ez évben már hatalmas programmal készül arra, hogy a szakmában őt megillető helyét foglalja el.” Itt említjük meg, hogy 1943 végén, 1944 elején a Faust cég lektoraként dolgozott dr. Jahn Ferenc (1902–1945) kommunista orvos, szociológus, akinek – miután 1943 őszén a kilenc havi börtönbüntetését letöltötte és az orvosi kamarából kizárták – ez munkahelyet is, létminimumot is jelentett. Jahn ezt az időt kihasználva, orvosi műszótár összeállításán dolgozott, aminek kiadására már nem kerülhetett sor. (Jahn Ferencné visszaemlékezése PI Arch 867. j.–33 és *Jahn Ferenc*. Bp. 1959. című műve, továbbá Népszabadság, 1981. szept. 13. 4. o. Olvasóink véleménye.)

A nagy vállalkozások éve

A Faust kiadó eme új korszaka Acsády Ignác: *A magyar jobbágyság története* című művének kiadásával kezdődik. Kezdeményezője és finanszírozója Bacsó Alfréd a szociáldemokrata párt tagja (a felszabadulást követően a MABI vezérigazgatója), ekkor könyvelő. Bár Bacsó indítékait nem ismerjük, nem tételezhető fel, hogy ebben üzleti (magyarán: haszonszerzési) megfontolások játszottak volna közre. Sokkal valószínűbb, hogy e kiadvány megszületésének fő motívuma az az érdeklődés, amellyel a haladó közvélemény a magyar parasztság akkori problémái mellett (ez a népi írók műveinek e körökben tapasztalható népszerűségében jutott kifejezésre) a paraszti múlt megismerése felé fordult.

Bacsó Alfréd a mű kiadásához szükséges összeget kölcsönképpen bocsátotta Faust Imre rendelkezésére azzal, hogy azt az elkészült mű bevételeiből fizeti vissza. A 35 ív terjedelmű kötet, amely az 1908. évi első kiadása után ez alkalommal jelent meg második kiadásban, 1944. februárban hagyta el a sajtót és valóban kelendőnek mutatkozott. Faust meg is kezdte a kölcsön visszafizetését, ez azonban csakhamar „elakadt”: 1944. március 19. következett.⁴¹

Addig azonban történt egy s más. Mégpedig azzal összefüggésben, hogy Faust Imrét Keleti Márton filmrendező (aki Faustot Ikladról ismerte) bemutatta Váczy Istvánnak, egy nagyon jómódú építész-mérnök-építési vállalkozónak, akinek az volt a szándéka, hogy pénzének egy részét a jó üzletnek látszó könyvkiadásba fekteti. Csakhamar el is határozta, hogy csendestársként belép a Faust-cégbe. Megállapodásukat írásban rögzítették, mely szerint Váczy 250 ezer pengő készpénzt és 400 ezer pengő hitelkeretet bocsát Faust rendelkezésére, a cég által produkált nettó haszon 50–50 százalékos megosztása mellett. A megállapodás 1944. január 1-én hatályba lépett, de a közös vállalkozás főcéljáért, Szabó Dezső: *Az elsodort falu* című regényének megjelenéséért a „küzdelem” már jóval előbb megkezdődött.

E mű kiadási jogát az 1929-es olcsó (3 pengős) Genius kiadás óta Szabó Dezsőtől senkinek sem sikerült megszerezni. Váczy és Faust a „mestert” József körúti lakásán már 1943 végén is jó néhányszor felkeresték ez ügyben, aki azonban mindannyiszor kurtán közölte velük, hogy *Az elsodort falu* kiadói joga nem eladó. Ők azonban nem tárgytottak, és amikor 1944 januárjában javaslatukkal ismét felkeresték Szabó

⁴¹ Az Acsády mű kiadástörténete Faust Imréné visszaemlékezése (magnófelvétel) alapján.

Dezsőt, számukra is már kissé váratlanul azzal fogadta őket, hogy 150 ezer pengő készpénz lefizetése ellenében öt évre átengedi a művét. Alkudni nem lehet, csekkel fizetni nem lehet – kötötte ki, s miután Faust Imre elkészítette a szerződést, a 150 ezer pengőt kézhezvéve, azt Szabó Dezső aláírta.⁴²

Faust Imre ekkor már – 1942 óta – ismét rendelkezett iparengedéllyel, amelyet a kerületi Elöljáróságtól a következő indokolással kért:

„1921 óta minden megszakítás nélkül a szakmában dolgozom. A jövőben férfi és női szabászati szakkönyvek, magyaros és más férfi és női divatlapok kiadásával és terjesztésével kívánok elsősorban foglalkozni . . . s e tekintetben speciális szakképzettséggel rendelkezem.”

Az iparengedélyt tehát megkapta, hiszen a kérelemhez csatolt hatósági erkölcsi bizonyítvány azt tanúsította, hogy „az utolsó három év alatt erkölcsi magaviselete kifogástalan”.⁴³ A cég most már a megfelelő anyagi bázis birtokában („megfelelkezve” a szabászati szakkönyvek és divatlapok kiadásáról), külföldi kiadói jogok megszerzését is tervbe veszi, ehhez azonban cégbírószági bejegyzés is szükségeltetik. Erre is sor kerül: 1944 január végétől *Faust Imre könyvkiadó és könyvterjesztő* immár rangos „bejegyzett cég”.⁴⁴

Faust Imre pedig sorba köti le a különböző külföldi művek kiadói jogát, egyebek mellett Upton Sinclair négy regényét és Brecht *Háromgarasos operájáét*.⁴⁵

Mindezeket a terveket március 19-e dönti romba. Faust letartóztatására három hét múlva, április 11-én kerül sor: a Svábhegyre, a Gestapo főhadiszállására viszik, innen toloncházba szállítják.

A Mosonyi utcai toloncházból különös szerencsével – és baráti-rokoni segítséggel – június végén szabadul. Faust testvérei és barátai ui. 5 ezer pengőt fizettek le a kiszabadításában közreműködő országgyűlési képviselő-ügyvédnek Nagyszékelyi Keck Antalnak, aki megvesztegette Jaross Andor akkori belügyminiszter titkárát; ennek eredményeképpen nyílt meg előtte a toloncház kapuja.

⁴² Váczy István szóbeli közlése. A Szabó Dezső–Faust-kiadó közötti 1944. február 1-i megállapodás és egyéb, ezzel kapcsolatos dokumentumok: OSZK Kézirattár, Analekta 5467.

⁴³ BFL XXI. 578. VIII. ker. Elöljáróság iratai 23026/48. Ez alkalommal két iparengedélyt is kapott: 1. Könyvkiadó és könyvterjesztő 2. Könyv, írószer és papírkereskedés közvetlen fogyasztók részére.

⁴⁴ Föv. Bíróság Cégirattára. Egyéni cégek 65. kötet 56. lap. Cg. 47253. A cégbejegyzés kelte: 1944. január 25.

⁴⁵ Corvina, 1944/6. jan. 20.; 1944/21. márc. 12.

Hogy a látszatot fenntartsa, megkísérli megszerezni a kiadói tevékenység folytatásához szükséges új iparendélyt (a Sztójay-kormány ui. a kiadói ipar gyakorlását 1944. április 27-i rendeletével új engedély megszerzéséhez kötötte),⁴⁶ kérelmét azonban a kereskedelmi és közlekedésügyi miniszter a sajtóügyek m. kir. kormánybiztosával egyetértve „nem találta teljesíthetőnek”.

Eddigre azonban a Szabó Dezső regény mégiscsak napvilágot látott (az 1944-es könyvnapokra tervezett Ács Tivadar: *Kossuth–Cavour–Napoleon* már nem),⁴⁷ de Faustnak ekkor már kisebb gondja is nagyobb volt mint a könyvkiadás. A toloncházban ui. a vele együtt levő MÉMOSZ és más szakszervezeti vezetőkkel abban állapodott meg, hogy szabaddá helyezése után, összeköttetéseit felhasználva egyrészt minden megtesz a toloncházból való kiszabadításukért, másrészt minden erejével az ellenállási mozgalmat fogja szolgálni.

Mindkét törekvése sikerrel jár: a szakszervezeti vezetők hamarosan kiszabadulnak, Faust pedig egyre intenzívebb munkát vállal a kommunistákat és polgári elemeket egyaránt tömörítő Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége (MHSZSZ) nevű ellenállási szervezetben.

1944 augusztusa van, annak is utolsó napjai, a román kiugrás után a szovjet hadsereg egységei a Kárpát-medencében törnek előre, s Magyarország új miniszterelnöke Lakatos Géza vezérezredes. Faust Imre életrajzában pedig egy időre a politika-történészek veszik át a szót, hiszen az MHSZSZ-ben végzett munkája során Faust kapcsolatba került a Kiugrási Irodával, amely a Szovjetunióba küldendő nem hivatalos fegyverszüneti delegációba őt is bevonta. Faust Imre és Somogyi Miklós (a MÉMOSZ vezetője⁴⁸) a moszkvai út előkészületeiről tájékoztatta a Kommunista Pártot, felajánlva, hogy a küldöttségben Faust helyét átengedik a párt képviselőjének.⁴⁹

A KP Központi Bizottsága és a Magyar Front azonban – helyesen – úgy látta, hogy megérett a helyzet egy tényleges és hivatalos fegyverszüneti delegáció kiküldésére is, meg aztán Horthyban sem bíztak (hogy ti. képes lesz szakítani a németekkel), hiszen még ekkor sem a háborúból való kiugrásban érdekelt főerőket vonja be, ellenkezőleg: megosztással kísérletezik.

⁴⁶ A 10.470/1944. M. E. sz. rendelet. Közli: Corvina, 1944/35. ápr. 30.

⁴⁷ Corvina, 1944/24. márc. 23.

⁴⁸ Somogyi Miklósról (1896–1981) l. *Munkásmozg. Lex.* 518.

⁴⁹ Vigh Károly: *Ugrás a sötétbe.* Bp. 1979. 54–55. o. alapján.

„Sem Faust, sem Somogyi (az utóbbi a részvételt és az utat is szorgalmazta) nem ismerte részletesen, részben nem is értette a KB indokait. (Egyikük sem volt még „hivatalosan” a KB tagja, bár mindkettőt kommunistának tekintették.) Ez magyarázza, hogy Faust a KP és a Magyar Front elutasítása ellenére is vállalta az akcióban való részvételt.”⁵⁰

Faust Imre október 2-án tért vissza küldetéséből (a visszatérés rossz előkészítése miatt a frontvonalon megsebesült), erről előbb Tildy Zoltánnak mint a Magyar Front elnökének számolt be, október 12-én este pedig Somogyi Miklósnak és Magyar Ferenccnek (az MHSZSZ elnökének) a társaságában fogadta őt Horthy Miklós. Az egy órán át tartó megbeszélésen a küldöttség ariól biztosította a kormányzót, hogy fegyverszünetkérés esetén támogatni fogják, tőle azonban csak homályos, bizonytalan válaszokat kaptak. Ezért azonnal felkeresték Balatonboglár melletti rejték helyén Bethlen István grófot és arra kérték, vesse latba befolyását a kormányzónál. Másnap Bethlen fel is jött a fővárosba és megbeszélést folytatott a kormányzóval.

Ezt követően Horthy szárnysegédjének szobájában Faust találkozott Bethlennel, aki közölve, hogy Horthy megmakacsolta magát és nem fogadta meg tanácsát, úgy vélekedett, hogy: „Ezzel uram a mi feladatunk véget ért, jöjjenek az események . . .”

És jött – bár nem valószínű, hogy Bethlen ekkor erre gondolt – a nyilas hatalomátvétel, előbb azonban Faust a MÉMOSZ vezetőivel együtt, szociáldemokrata kezdeményezésre felkereste rejték helyén Szakasits Árpádot, aki meghallgatva Faust beszámolóját, közölte, hogy bár a Magyar Front vezetősége ellenezte az utazást, mert nem bízott annak sikerében, most gratulálnak, mert látják: eredményes volt.⁵¹

Faust Imre „kiugrással” kapcsolatos ténykedése ezzel tulajdonképpen véget ért. De nyilvánvaló, ennek volt mintegy folytatása, hogy Faust Imre neve szerepel egy diplomáciai jegyzékben, mint alternatív miniszterjelölt. E jegyzéket november 26-án Simonffy-Tóth Ernő vezérkari őrnagy kezdeményezésére a hivatalos moszkvai fegyverszüneti kül-

⁵⁰ *Faust Imre visszaemlékezése a nem hivatalos magyar fegyverszüneti delegáció moszkvai útjáról* (Pintér István bevezető tanulmányával, az idézet az utóbbiból.) Párttört. Közl., 1981/2. 192. További forrás, amely a moszkvai utazást Faust kezdeményezésének tulajdonítja: Bokor Péter interjúja Mester Miklóssal. Valóság, 1981/10. 69–71.

⁵¹ Faust Imrének a Párttört. Közl.-ben közzétett visszaemlékezése alapján.

döttség intézte a Szovjetunió kormányához, azt kérve, hogy a Szovjetunió kormánya a Magyar Frontot a magyar nép egyedüli politikai képviselőjének ismerje el. A jegyzék kormánylista-tervezetét is közöl, amelyben Tildy Zoltán (kiszgazdapárt) miniszterelnök-jelölt után a kormány polgári tagjainak sorában Szakasits Árpád (szoc. dem.), Kéthly Anna (szoc. dem.), Kállai Gyula (kommunista), Bajcsy-Zsilinszky Endre (kiszgazdapárt) és Rassay Károly (demokratapárt) mellett „Somogyi Miklós (kommunista), vagy Faust Imre (kommunista)” is helyet kapott.⁵²

A felszabadulás után

1945. január 21. A Magyar Művészek Szabadszervezete Zilahy Lajos által vezetett alakuló ülésen az ezen részt vevő Faust Imre megbízást kapott a könyvszakma ekkor már csaknem 70 esztendő, tekintélyes társadalmi-érdekképviseleti szervének a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesületének újjászervezésére, az egyesület Ideiglenes Intézőbizottságának megalakítására.

A Szabadság című napilap 1945. január 27-i (7.) számában már olvasható is a könyvkiadók, könyvkereskedők jelentkezését kérő felhívás. Akihez pedig ez eljutott, február 4-én az Új Idők kiadó tanács-termében találkoztak, ahol Faust Imrét az egyesület Ideiglenes Intézőbizottsága elnökévé választották. Az új elnök első feladata – meg sem várva a hatósági intézkedéseket – az igazolási eljárások megindítása és az egyesületi alapszabályok módosítása, korszerűsítése.⁵³

⁵² A Moszkvai Magyar Küldöttség – azaz a hivatalos fegyverszüneti küldöttség – 1944. november 26-án kelt 46. számú iratának magyar nyelvű másolatát (az eredeti francia nyelvű) Karsai Elek bocsátotta rendelkezésemre. E dokumentumról írta naplójába Nemes József őrnagy: „... Megint új kormánylistát szerkesztett a bizottság. Ezt leírtuk, én lefordítottam, aztán bevezették az irattári nyilvántartásba, majd átküldtük az oroszokhoz.” (Paál–Radó: *Debreceni feltámadás*. Debrecen, 1947). Vö. Simonffy András: *Kompország katonái*. Bp. 1981. 384. Faust Imrené közlése szerint Faust Imre arról, hogy neve bárhol is miniszterjelöltként szerepelt volna, soha említést nem tett, erről ő nem tudhatott.

⁵³ OL P. 1653. A Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete iratai, I. cs. Vö. Boross Elemér: *Velük voltam*. Bp. 1969. 408–409. o. Faust Imre az egyesületnek 1937 óta tagja (Corvina, 1937/47), az egyesületi életben eddig aktívan nem vett részt.

A közügyek intézésével párhuzamosan szétdőlt lakását is rendbe kell hoznia. A Wehrmacht ui. éppen a kiadói iroda és könyvraktár céljait szolgáló sarokszobát találta alkalmasnak arra, hogy a szemben levő Corvin Áruház tetejére telepített légvédelmi üteget védő szakaszt ide szállásolja. Így aztán egyebek mellett az Acsády és Szabó Dezső könyveket tartalmazó könyvcsomagok a német katonák géppuskaállásainak mellvédjeként szolgáltak.

Faust első teendőinek egyike, hogy jelentkezik a Tisza Kálmán téren, az MKP Központjában, mégpedig Vas Zoltánnál, akinek Faust éppen kapóra jön: Vas Zoltán feladata ui. igazgatót keresni a Szikra élére.⁵⁴ Máris kész az elhatározás: ő, Faust lesz az MKP könyvkiadójának az igazgatója, előbb azonban rendezze párttagsági ügyét.

Faust innen egyenesen Kovács Istvánhoz, az MKP szervezési osztályának vezetőjéhez megy, aki közli vele, hogy a moszkvai útjával kapcsolatban érkezett ellene bejelentés. Ezt ki fogják vizsgálni, addig azonban munkájára a párt nem tart igényt. Megragadva az alkalmat kéri Faustot, hogy a moszkvai utazásáról szóló beszámolóját juttassa el hozzá.

E kérést Faust természetesen rendkívüli gyorsasággal teljesíti, amíg – végre – március közepén átveheti a lakóhelye szerint illetékes VIII. kerületi pártszervezet által kiállított MKP tagasági igazolványt: Faust Imre „hivatalosan” is elismert párttag. Tíz nap múlva kiderül: adminisztratív hiba történt. A kerületi párttitkár, visszakérve a tagsági könyvet, közli vele, hogy tagfelvétele ügyében a Központi Vezetőség illetékes.

Most a Központi Vezetőséghez fordul, írásban kérve maga ellen vizsgálatot. Ezt, Rákosi Mátyáshoz címzett levelekben ismételten sürgeti, választ azonban nem kap.⁵⁵

Érthetetlennek, igazságtalannak érzi a mellőzést, de az idő nem alkalmas a sebek nyalogatására. Munkához lát és még az első szabad könyvnapokon, amikor a patinás nagy kiadók (az Athenaeum, a Franklin, a Révai, az Új Idők) egy-két kiadvánnyal jelentkeztek csupán, Faust három kiadvánnyal szerepel. Ezek: Geróné Fazekas Erzsébet: *A felszabadulás útján* című riportkönyve (Illés Béla előszavával), Mohácsy József: *A jövő útján* című, a nemzetközi nyelvről szóló tanulmánykötet és Sándor Pál: *Engels mint filozófus*.

És eközben újra és újra megpróbálkozik – csakúgy, mint a felszabadulás előtt – feladni önállóságát és megfelelő állásba kerülni. Ez most

⁵⁴ Határozat a Szikra Kiadó alapítására. PI Arch F: KV. 2.

⁵⁵ Faust Imre életrajza alapján. A Rákosi Mátyáshoz 1945. május 2-án küldött levelének másolata: MMM Irattár 4388.

sem sikerül. Így nem marad más hátra, mint folytatni a munkát. Megjelenteti egyebek mellett Hollós Korvin Lajos *Válogatott költeményei 1925–1945* című művet (a kiadó előszavával), Puskin *Két kis drámáját* (Gáspár Endre fordításában), Rézler Gyula: *A magyar nagyipari munkásság kialakulása 1867–1914* második, bővített kiadását és Sándor Pál: *A természettudományok fejlődése a Szovjetunióban* című tanulmányát.⁵⁶

Néhány említésre méltó az 1946. évi Faust-kiadványok közül: Acháry Kornél mint szerző szerepel a *Magyarok véráldozatai az orosz polgárháborúban* című kiadványon, a valóságos szerző Rátz Kálmán, volt jobboldali politikus, a Horthy-korszak politikai életének igen érdekes figurája;⁵⁷ Agárdi Ferenc: *A svábok bejövetele* (alcím: *A németek szerepe Magyarországon Szent Istvántól napjainkig*); Csuka Zoltánnak, az első újvidéki Faust-kiadvány szerzőjének *Délszláv népballadák* című fordítás-gyűjteménye; Földeák János: *Kenyérkeresők* című regénye; Heine *forradalmi versei* (Gáspár Endre és Kardos László fordításában). Nagy sikere volt Szirmai Rezső: *Fasiszta lelkek* című kiadványának, amely a magyarországi háborús bűnösökkel (Szálásival és társaival) a börtönben folytatott pszichoanalitikus beszélgetéseket tartalmaz. Néhány tankönyvet is megjelentetett Faust, mégpedig azokat a magyar irodalmi tankönyveket, amelyeket a Pedagógus Szakszervezet egy munkaközössége állított össze.

⁵⁶ Érdeklődésre tarthat számot ez utóbbi mű kiadástörténete: Sándor Pál, miután Horthyék 1939-ben ismét felvették a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval, a budapesti szovjet követségtől gazdag tudományos forrásanyag birtokába jutott, amelynek alapján e tanulmányt megírta. Kiadását Oravetz István (Phönix kiadó) vállalta, a kéziratra már a cenzúra is ráütötte az engedélyező bélyegzőt (akkor éppen ilyen időket éltünk), sőt már a nyomdai munkálatokat is megkezdték. Ekkor azonban a szerző jobbnak látta a kéziratot a nyomdától sürgősen visszakérni. Ez 1941. június 22-ét követő napokban történt, ami megmagyarázza, miért is vált e mű hirtelen „szalonképtelenné” Magyarországon. A kéziratot azonban Faust megőrizte, és íme most kiadta. (Sándor Pál önéletrajza, az MKKE Arch-ban).

⁵⁷ Rátz Kálmánról (1888–1951) *M. Életrajzi Lex. II.* 488–489. L. még: Tamás Aladár: *Nyugtalan árnyak*. Bp. 1969. 331–334. Itt említjük meg, hogy Faust kötötte le kiadásra Bölöni György: *Az igazi Ady* című művét, amelyet később – mivel megfelelő papírt nem tudott szerezni hozzá – „készséggel, bár fájó szívvel” átengedett a Szikrának. Tamás Aladár: *Látomástól a valóságig*. Bp. 1981. 136.

Az 1947-ben napvilágot látott kiadványai közül figyelmet érdemel Hamza D. Ákos: *Harcunk a szabadságért* című tanulmánya (alcíme: *A Nemzeti Ellenállás egyik csoportjának részvétele a felszabadulási küzdelemben*), amely a Magyar Harcosok Szabadság Szövetsége nevű, Faust tevékenységével összefüggésben már említett csoport munkájáról ad képet;⁵⁸ gyorsan népszerűvé vált az iskolai és magánhasználatra készült *Orosz nyelvtana* is (szerzője: Magyary-Beck Vladimírné). 1947 könyvnapjára jelent meg a *Romok felett* című, a Magyar Írók Szövetsége által összeállított antológia (a kiadó előszavával) és Hernádi György: *Akik élve maradtak* című verseskötet (Kassák Lajos előszavával).⁵⁹

Néhány kiadványa közéleti megbízásnak köszönhető. Mint az Országos Építésügyi Kormánybiztosság kiadványa jelent meg Tóth Kálmán: *Új falu, új otthon* című tanulmánya (Major Máté előszavával), és a Földművelésügyi Minisztérium vadászati osztálya munkatársainak közreműködésével készült Zumpf János: *Vadászati zsebkönyve*. Ezekben az években Faust Imre a Központi Statisztikai Hivatal kiadványainak főbizományosaként a KSH kiadványait is forgalomba hozza.⁶⁰

És bár kiadványai számát illetően a „közép kiadók” kategóriájába emelkedik (1946 végén vállalkozókedve oly magasra szökell, hogy egy tucat angol lektűr kiadási jogát is leköti,⁶¹) anyagi helyzete csak nem javul. Az egyes művek megjelentetéséhez szükséges anyagi eszközöket ismerősei, barátai kölcsönzik, nagyjából pedig a nyomdák, főképpen a Szikra és a Világosság nyomda hitelezi.⁶²

Közéleti tevékenysége is számottevő. A Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete 1945. és 1946. évi közgyűlésén országos alelnökké, 1947-ben a könyvkiadói választmány tagjává választják; a szakma képviselőjében tagja az egyesület keretében alakult öttagú szakmai igazoló bizottságnak. 1945-től a KISOSZ megalakulásáig alelnöke a Kereskedelmi Érdekképviselet Országos Tanácsának.

Legfontosabb társadalmi megbízatása ez idő tájt, hogy elnöke annak a bizottságnak, amely a miniszterelnökség megbízásából a fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus könyvek jegyzékének összeállítását végezték.

⁵⁸ Faust Imre azt tervezte, hogy a magyar ellenállási mozgalom minden egyes osztagának történetét megjelenteti. (PI Arch 780. f.) E törekvését sem tudta megvalósítani.

⁵⁹ A szerző azonos Hercz Györggyel (1899–1958), akinek *Idegenből idegenbe* című verseskötetét Faust 1938-ban kiadta.

⁶⁰ Corvina, 1946/4. 3.

⁶¹ Corvina, 1946/15. 6.

⁶² MMM Irattár 4388 sz.

te. (E jegyzék elkészítésére, a könyvek forgalomból való kivonására a fegyverszüneti megállapodás kötelezte a kormányt.⁶³) Hogy milyen gondos munkát végeztek, bizonyítja, hogy a jegyzék módosítása a mai napig sem vált szükségessé. E jegyzéket, amely a Magyar Miniszterelnökség sajtóosztálya kiadványaként 1945/46-ban négy füzetben napvilágot látott, Faust Imre felelős kiadóként jegyezte.⁶⁴

Faust Imrét 1946 augusztusában nagy megtiszteltetés érte: a Magyar Köztársaság elnöke a miniszterelnök előterjesztésére „a Nemzeti Ellenállási Mozgalomban itt vezető szerepe, illetve abban való kimagasló tevékenységéért” a Magyar Szabadság-rend ezüsfokozatát adományozta Faust Imrének.⁶⁵

Aztán földaja József Attila utcai helyiségeit (ez volt az egyetlen lakásán kívüli vállalati helyisége a cég történetében), és visszaköltözik a Röck Szilárd utcai lakásba, ahol két alkalmazottat foglalkoztatva, tovább működik. Ismerjük a Faust-cég 1948. július 1-től 1949. június 30-ig terjedő egy esztendejének forgalmi adatait: a 116 776 forint összeforgalomnak több, mint öthatoda a saját kiadványaiból, az egyhatod más kiadók műveinek forgalombahozásából adódik.⁶⁶

1948 végén a Magyar Nemzeti Bank a nem állami könyvkiadók számára 1 millió forintos célhitelt engedélyezett. A hitel „szétosz-

⁶³ 530/1945. M. E. számú rendelet.

⁶⁴ E munka nem csupán sok gonddal, de sok kellemetlenséggel is járt. Már azzal is, hogy az V., József Attila utca 8. szám alatt bérelt irodahelyiség nagy részét Faust kénytelen volt e bizottság rendelkezésére bocsátani, emellett, hogy a munka zavartalan legyen az ezzel kapcsolatos költségeket is megelőlegezte. Amikor pedig a miniszterelnökség az infláció közepette nagy nehezen visszatérítette ezeket az összegeket, az már teljesen értékét veszítette. Ráadásul azzal, hogy a jegyzékbe – egyébként teljesen jogosan – fel merészelt venni Pehm [Mindszenty] József: *Édesanya I–II.* című könyvét (Zalaegerszeg, 1940., 1942), magára vonta Balogh István államtitkár, de Nagy Ferenc miniszterelnök haragját is. Emiatt tekintették 1946. november 15-tel – a IV. számú jegyzék megjelenésével – a jegyzék összeállítását lezártnak. A IV. számú jegyzék megjelentetését követő politikai harcokról a sajtó is beszámol: Magyar Nemzet, 1946. nov. 28; Hírlap, 1946. nov. 29; Világ, 1946. nov. 29; Szabadság, 1946. nov. 29; Új Szó, 1946. dec. 1; Hírlap, 1946. dec. 3; uo. dec. 11; Magyar Nemzet, 1946. dec. 17.

⁶⁵ Magyar Közlöny, 1946/193. (aug. 27) A Magyar Szabadság-rendnek két fokozata volt: ezüst és bronz.

⁶⁶ OL P. 1653. Adóközhossági iratok 5. csomó.

tására” vonatkozó igényeket az Országos Könyvhivatal a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete útján gyűjtötte össze. Faust Imre az összes kiadók közül a legkisebb összeget, 5 ezer forint hitelt igényelt, amelyből a férfisزابók részére az esedékes új divatlapot szeretne volna megjelentetni, továbbá pótolni a szabászati sorozatának két elfogyott füzetét. Levelében arra hivatkozik, hogy mindhárom kiadvány „állandó kereslet tárgya és így anyagi sikerük biztosítva van”, a könyvkiadói választmány azonban Faust Imre hitel-igényét törli.^{6 7}

Még megjelenik – nem sejtve, hogy ez az utolsó kiadványa – Karsai József–Stock Andor: *A korszerű férfisزابázat* 2. kötete, még részt vesz a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete kiadói választmányának 1949. július 8-i ülésén, amely – mint ahogy ez később kitűnt – az utolsó választmányi ülés volt, amikor . . .

Budapest – Pécs

Már hat állami könyvkiadó működik, s a Könyvterjesztő Nemzeti Vállalat keretében sorba nyílnak az új könyvesboltok, két héttel vagyunk túl a Rajk-per ítélethirdetésén: a Faust-cég tulajdonképpen már a csendes felszámolás állapotában van, amikor 1949. október 25-én az Államvédelmi Hatóság Faust Imrét őrizetbe veszi. Lakását egyetlen helyiség kivételével lepecsételik, az üzleti és egyéb iratokat, a könyvraktárat, de az 1500 kötetes könyvtárat is berendezéssel együtt teherautókra rakják és elszállítják. Ez lett a sorsa annak az immár három évtizedes munkával létrehozott gyűjteménynek is, amely főképpen munkásmozgalmi vonatkozású könyveket, kéziratokat, leveleket, fényképeket, térképeket tartalmazott, közte Frankel Leó magyar vonatkozású párizsi leveleit (ezt Faust 1934-ben Gereblyés Lászlótól kapta) és József Attila *Döntsd a tőkét* . . . verseskönyvének kéziratát.^{6 8} (Mind-ezek további sorsa ismeretlen.) Amikor a Népművelési Minisztérium rendelkezésére a Pénzügyi Központ 1950. szeptember 2-án „hivatalosan” is felszámolja a Faust-céget, a felszámolók már csak mintegy 50 kötet szertehányt könyvet és kb. 40 kg divatlapkliséét találnak.^{6 9}

Faust Imrét őrizetbevételenek majdnem pontosan a negyedik évfordulóján szállítják át az ügyészségre. És mivel a négy esztendő a jelek

^{6 7} Az Országos Könyvhivatal iratai (másolatban a MKKE Arch).

^{6 8} MMM Irattár 4388. sz.

^{6 9} Pénzügyi Központ, felszámolt cégek iratai 783.

szerint nem volt elegendő, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy Faust valóban provokátor, rendőrspicli, besúgó volt-e, újabb jó háromhónapos vizsgálat következik, majd 1954. február 11-én a Fővárosi Bíróság nem büntelenként ugyan, hanem mint olyan népellenes bűnösnek, aki kitöltötte büntetését, elrendeli szabadlábra helyezését.

Faust tehát ez időtől szabadlábban harcolhat mindenekelőtt büntelenségének elismertetéséért. Fellebbezésére a Legfelsőbb Bíróság az első bíróság ítéletét hatályon kívül helyezve, új eljárást rendelt el, melynek eredményeképpen csak most, 1954. július 29-én születik meg a felmentő ítélet, ám a *bűnösség* hiánya helyett a „*bebizonyítottság*” hiányában. Mindegy, így is gondolni lehet már az újból beilleszkedésre.

Szabadlábra helyezése óta Faust pécsi lakos, aminek az oka nem más, mint hogy az 1949-es letartóztatása után felesége, az akkor ötéves kislányukkal Pécsre költözött, ahol Faust testvéreinek házában húzhatták meg magukat.

Faust Imre előbb a fővárosban néz állás után. Régi barátai, egykori kollégái, mindenekelőtt Komor Jenő az Állami Könyvterjesztő Vállalat antikvár osztályának helyettes vezetője (aki a harmincas évek elején egy ideig Faust alkalmazásában állott) vállalatának igazgatójánál kezdeményezi: vegye fel Faustot és adjon neki megfelelő munkát. E javaslat azonban kedvezőtlen fogadtatásra talált: Faustot legfeljebb ügynöknek alkalmaznák.^{7°}

^{7°} Ezekben a napokban történhetett, amiről önéletrajzában Tamás Aladár így emlékezik: „... egy napon feleségemmel villamoson utaztam a Thököly úton, befelé a városba. Egyszer csak felemelkedik helyéről egy férfi, hozzám rohan, és hevesen átölel.

– Nélküled aligha lehetnék még itt – mondta.

Faust Imre volt.

Néhány héttel előbb idézést kaptam a Markó utcai törvényszéktől Faust Imre tárgyalására. Az iránt érdeklődtek tőlem, milyen magatartást tanúsított Faust Imre a 100% idejében, milyen szerepe volt a mozgalmunkban.

Mindent elmondtam, amit csak tudtam. Önfeláldozó, lelkes hívünk volt, sokat utazott vidékre – abban az időben férfitívetlapok eladásával foglalkozott –, mindig és mindenütt terjesztette a 100%-ot, ami nem könnyű és nem veszélytelen munka volt.

– Magatartása bizalmat ébresztett? – kérdezték tőlem.

– Bízam benne teljes mértékben, és bizalmamban nem csalatkoztam.

A fővárosban a jelek szerint nem is kísérletezik tovább, most Pécssett néz állás után. Csakhogy itt is bizalmatlanság fogadja: a megyei tanács illetékesei közlik, vele hogy csak abban az esetben kaphat állást, ha legalább két miniszter vállalja érte a garanciát.

Sikerült ezt az akdályt is viszonylag gyorsan elhárítani az útból. Az egyik „jótálló” az egykori munkatárs, Darvas József népművelésügyi miniszter, a másik Mekis József a SZOT elnöke, az országgyűlés alelnöke lett. Ezek után meg is kapja a kinevezését: 1954. szeptember 10-én 1000 forint fizetéssel Faust Imre mint a Szakszervezetek Megyei Tanácsa „November 7.” kultúrházának könyvtárosa, megkezdhette munkáját. A kultúrház 1954. IV. negyedévi munkatervében már Faust Imre könyvtáros felelős a könyvtár szakosított katalógusának elkészítéséért és a társadalmi aktívák beszerzéséért.⁷¹

Fölfigyel rá azonban Szántó Miklós, aki a Népművelési Minisztérium főosztályvezetői székéből ekkor (a vidék káderekkel való megerősítésének kampánya során) került a Baranya megyei tanács népművelési osztályának élére. Ám hiába a tekintély, még neki is kemény munkájába került, amíg valamennyi illetékes ellenállását leküzdve, 1955. február 1-i hatállyal sikerül kineveztetnie Faustot a Baranya megyei Moziüzemi Vállalat igazgatójává.⁷²

De jön 1956 októbere, amikor is vállalatának munkástanácsa mint „közveszélyes kommunistát”, mint olyat, aki „veszélyes kommunista elveket képvisel”, felfüggeszti állásából.

A forradalmi ellentámadás eredményeképpen – november 5-én – visszatér munkahelyére, részt vesz az MSZMP megyei Intézőbizottságá-

Faust Imre nem messze tölem, jobbra a bírói pulpitus előtt állt. Sápadtan, megviselten. Mellette fogházőr.

Most a villamoson tiltakoztam túlzó elismerése ellen. Ejtett azonban néhány keserű szót is. Egykori jó ismerőseiről, magatartásukról . . .” Tamás Aladár: *Látomástól a valóságig*. Bp. 1981. 193.

⁷¹ Szakszervezetek Központi Levéltára, SZOT Kultúrosztály iratai, Baranya megye 1954/91. dossz.

⁷² Szántó Miklós (1916) szociológus, a Magyar Hírek főszerkesztője 1954/55-ben volt a Baranya megyei tanács népművelési osztályának vezetője. (Csupán zárójelben: az illetékesek fanyalgása, sőt ellenállása bizonyos mértékben érthető: a bírósági ítéletben megfogalmazott „bebizonyítottság hiánya”, magyarul: a bizonyítékok hiánya azt is jelentheti, hogy csupán a nyomozó szervek „ügyetlensége” a felmentés oka. Különben, Faust most is hiába kéri, hogy vegyék fel az MDP-be . . .)

nak munkájában és nem csupán vállalatánál, hanem a megyei PB megbízásából a bányászoknál is pártszervező munkát végez. Most meg azért harcol hiába, hogy tagsági könyvébe legalább 1945-öt ismerjék el a pártba lépése keltének: ezt visszautasítják. Visszakapja azonban a Szabadság-rend kitüntetését (ezt 1949-et követően vonták vissza); 1959-ben megkapja a Tanácsköztársasági Emlékérmét.

Eddigre Faust Imre, az egykori könyvkiadó és könyvkereskedő kitűnően beépült a filmforgalmazói szakmába, vállalatának elismert vezetője – és a Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetem hallgatója. Az ennek elvégzését tanúsító végbizonyítványt 1960-ban, 63 éves korában kapta meg.

Faust Imre megfelel mindazoknak a követelményeknek, amelyeket a párt és állam a vezetőkkel szemben támaszt, ám feletteseivel (a megyei tanács illetékeseivel) elég gyakran szembekerül, és – ami különösen fontosá válik – nem hátrál meg. Ő maga ezzel magyarázza, hogy 1961 nyarán, hazaérkezve a moszkvai filmfesztiválról, a megyei tanács művelődési osztályvezetője hivatja és közli vele, hogy idős kora miatt fiatalabb emberrel kívánják betölteni a vállalat igazgatói posztját. Tudják, hogy nyugdíj jogosultságához még néhány év hiányzik (a munkában töltött időt az SZMT-könyvtárosi alkalmazásától, 1954 szeptemberétől számították), ezért áthelyezik a Megyei Könyvtárba 2400 forint fizetéssel. Igaz, ez havi 1200 forinttal kevesebb, mint jelenlegi jövedelme, de hát . . .

Faust a javaslatot visszautasítja.

Most fegyelmi eljárást indítanak ellene. A moszkvai utazás igazgatói körében valóban megfélemlített egy fontos levélről, amelyre válaszolnia kellett volna. Ezért írásbeli megrovásban részesítik, majd a Filmfőigazgatóság jóváhagyásával megszerezve „népgazdasági érdekből” mégiscsak áthelyezik a Megyei Könyvtárba műszaki könyvtárosnak.

Az áthelyezés formailag ugyan tökéletesen megfelelt a Munka Törvénykönyve előírásainak, ám Faust Imre munkáját „új munkahelyén” már nem kezdte meg. Betegsége (a magas vérnyomással összefüggésben kialakult angina pectoris, némi tüdőátagulással súlyosbítva) ágyba döntötte.⁷³

A betegségben sem tölti tétlenül az időt: percnyi megtorpanás nélkül harcol tovább *igazi és teljes* rehabilitációjáért, amellyel Ambrus Józsefnek, egykori munkás-terjesztőjének (ekkor a Legújabbkori Történeti Múzeum munkatársának) kezdeményezésére és Ilku Pál művelő-

⁷³ PI Arch 780. f.

désügyi miniszter ösztönzésére megírja az 1944-es moszkvai utazásának történetét.⁷⁴

Betegsége egyre jobban elhatalmasodik. Már több, mint egy éve van betegállományban, amikor – mivel időközben a felszabadulás utáni börtönöveket mégiscsak elismerték „munkaviszonyként” – nyugdíjazását kéri.

Összesen három hónapon át nyugdíjas. 1963. április 17-én szállítják be a bányatelepi kórházba és három nap múlva már az oxigénpalack sem segít.

Meghalt 1963. április 20-án. Élt 66 évet.

*

Ravatalánál a pécsi központi temetőben az egykori barátok, a budapesti kommunisták nevében hajdani munkatársa és harcostársa Darvas József a Magyar Írók Szövetsége elnöke búcsúzott tőle. A pécsi kommunisták, a veteránok búcsúszavait Nagy Sándor MESZÖV-elnök tolmácsolta. A megyei tanács is „megbocsátott”: az általuk adományozott dízsír helyen temették el. „Sokan szerették és sokan tisztelték a fáradhatatlan, idős kommunistát...” – írta nekrológiájában a Dunántúli Napló.⁷⁵

*

A klasszikus dráma szabályainak megfelelően az epilógus következik: Faust Imre halála után csaknem hat esztendő telik el, amikor az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottsága kezdeményezésére a Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálja Faust Imre 1949/1954-es „ügyét”, kinyilvánítja az ítéletek törvénysértő voltát és megállapítja, hogy Faust Imre nem követte el büntetett.

A Központi Ellenőrző Bizottság pedig 1969. február 12-i ülésén Faust Imre párttagságát 1945-ös érvénnyel elismerte.⁷⁶

*

Faust Imre emléke méltó arra, hogy az utókor megőrizze. És nyilvánvaló, mélységesen igaza van abban is, amit egy alkalommal, teljes rehabilitációja érdekében érvelve, így rögzített:

⁷⁴ Ambrus József közlése (magnófelvétel).

⁷⁵ Dunántúli Napló, 1963. ápr. 25. 3.

⁷⁶ PI Arch 780. f.

„Szegényebb lenne a magyar munkásmozgalom története, ha nem tárnánk föl azt az önzetlen, önfeláldozó, sokszor igen rögs úton járó tevékenységet, amit azok a kommunisták folytattak, akik komoly segítség nélkül könyveket, folyóiratokat, újságokat és rölapokat adtak ki és ilyeneket terjesztettek . . .”⁷⁷

VARGA SÁNDOR

BALÁZS BÉLA: A CSEND

FILOLÓGIAI NYOMOZÁS EGY NEM LÉTEZŐ NOVELLÁS KÖTET ÜGYÉBEN

„Nézzük egymást, nézzük,
Regénket regéljük,
Ki tudhatja honnan hozzuk,
Hallgatjuk és csodálkozunk,
Urak, asszonyságok”

(Regős prológusa *A kékszakállú herceg várából*)

A Balázs Bélával foglalkozó szakirodalom egy része Balázs műveinek bibliográfiai adatait közölvén, megjelöl egy bizonyos *A csend* című novellás kötetet, amely 1911-ben, egyikük szerint a Nyugat kiadásában jelent meg. Ezt a kötetet még soha senki nem látta. Könyvtári katalógusban nem szerepel, recenziót nem ismerünk róla. Mindazonáltal még a Balázs Béla életével és munkásságával foglalkozó nagymonográfia bibliográfiai jegyzékében is szerepel.¹

A rejtély megfejtése: ez a könyv nem is létezik. Az alábbiakban ezt kívánjuk bizonyítani Balázs Béla és Hajós Edit Lukács Györgyhöz írt levelei, valamint Balázs Béla naplófeljegyzései alapján. A levelek az MTA FI Lukács György Archívum és Könyvtárában (jelzet nélkül), a naplófüzetek az MTA Kézirattárában (MS 5023/1–21.) találhatóak és hozzáférhetők. Végül megkíséreljük annak magyarázatát, hogyan alakulhatott ki ennek a nem létező novellás kötetnek a szellemképe.

⁷⁷ MMM Irattár 4388 sz.

¹ L. K. Nagy Magda: *Balázs Béla világa*, Bp. 1973. 401. L. még: Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái* I. Bp. 1939. 1166–67.; *Révai Nagy Lexikona* II. 1911, 487.